अस्वीकरण

नेपालीमा अनुवाद गरिएको मामिलाको निर्णय पक्षकारले आफ्नो भाषामा बुझ्नु को लागि मात्र हो। सबै व्यावहारिक र आधिकारिक उद्देश्यका लागि, फैसलाको अंग्रेजी संस्करण नै प्रामाणिक हुनेछ र कार्यान्वयनको उद्देश्यका लागि पनि अंग्रेजी भाषा मै जारी भएको फैसला मान्य हुनेछ।

राज्य आन्ध्र प्रदेश र अर्को

विरुद्ध

भार्ला रामैयाह आदि।

(सिभिल अपील नं. ८५४०-८५४१ को २०२२)

मे ०३, २०२३

[एम. आर. शाह र एम. एम. सुन्दरेश, जे.जे.]

सरकारी आदेशहरू: गलत व्याख्या - उच्च अदालतले जी.ओ. अनुसरण गर्ने सबै थप कारबाहीहरूलाई रोक लगायो - सही - तथ्यहरूमा, जी.ओ. को आधारमा, राज्य सरकारले पूर्व सरकारका सदस्यहरूविरुद्ध भ्रष्टाचारका आरोपहरूको छानबिन गर्न एक मन्त्रिपरिषद् उप-समिति नियुक्त गरेको थियो - सीबीआई/सीआईडी/लोकायुक्तालाई अनुसन्धान हस्तान्तरण गर्ने निर्णय - दोस्रो जी.ओ. को आधारमा, राज्यले यी आरोपहरूको अनुसन्धान गर्न एसआईटी स्थापना गरेको थियो - त्यसपछि, एसआईटीको पत्रको आधारमा, राज्य सरकारले केन्द्र सरकारलाई सीबीआईमा मामिला रेफर गर्न अनुरोध गरेको थियो - जी.ओहरूलाई चुनौती दिने रिट निवेदन - केन्द्र सरकार र प्रवर्तन निदेशनालयलाई पक्षकार बनाउन राज्यको निवेदन उच्च अदालतद्वारा अस्वीकृत - त्यसपछि, अन्तरिम आदेशद्वारा, उच्च अदालतले जी.ओहरू अनुसार सबै थप कारबाहीहरूलाई रोक लगायो - अपीलमा, निर्णय: उच्च अदालतले जी.ओहरूको गलत व्याख्या गरेको - जी.ओहरूलाई पूर्व सरकारद्वारा लिइएका पहिलेका निर्णयहरू उल्ट्याउने वा पूर्व सरकारद्वारा लिइएका निर्णयहरूको पुनरावलोकन गर्ने भनिन सक्दैन - उप-समिति र एसआईटीलाई पूर्व सरकारका भ्रष्टाचार र दुराचारका आरोपहरूको छानबिन गर्न गठन गरिएको थियो - उच्च अदालतले

यो विचार गरेन कि पुनरावेदकले केन्द्र सरकारलाई मामिला सीबीआईमा रेफर गर्न अनुरोध गरेको थियो र त्यसपछि सहमति प्राप्त भएको थियो उच्च अदालतले अन्तरिम स्थगन प्रदान गर्नु हुँदैन थियो। - विषय एक अपरिपक्व नवजात चरणमा छ। - यसबाहेक, संघीय भारत लिखित रिट निवेदनहरूमा प्रत्यर्थीको रूपमा सामेल गरिनुपर्ने उचित र आवश्यक पक्ष हो। - उच्च अदालतले तोकिएको अवधिभित्र लिखित रिट निवेदनहरूको निकास गर्नुपर्छ। - स्थगन - अन्तरिम आदेश।

नागरिक पुनरावेदन अधिकारक्षेत्र: नागरिक अपील नं. ८५४०- ८५४१ को २०२२।

आन्ध्र प्रदेश उच्च अदालत, अमरावतीको मिति १६.०९.२०२० को फैसला र आदेशबाट WP नं. ६५६२ र ६७११ को २०२० मा IA नं. १ को २०२०।

एस. निरंजन रेड्डी, सर. एडव्ह., महफूज ए. नाजकी, पोलानकी गौतम, शेख मोहम्मद हनीफ, टी. विजय भास्कर रेड्डी, के.वी. गिरिश चौधरी, मिसेज राजेश्वरी मुखर्जी, मिसेज नितिका रिचारिया, सहिल रवीन, मिसेज मुक्ति सिंह, एडव्ह. अपीलकर्ताहरूका लागि।

सिद्धार्थ डेभ, सर. एडव्ह., मिसेज प्रेर्णा सिंह, गुन्तुर प्रभाकर, गुन्तुर प्रमोद कुमार, सुघोष सुब्रमण्यम, अग्निष आदित्य, एडव्ह. प्रत्यर्थीहरूका लागि।

अदालतको फैसला प्रस्तुत गरिएको थियो

एम. आर. शाह, जे. द्वारा

१. आन्ध्र प्रदेश राज्यको उच्च अदालत, अमरावतीद्वारा लिखित रिट निवेदन नं. ६५६२ को २०२० र लिखित रिट निवेदन नं. ६७११ को २०२० मा आइए नं. १/२०२० मा जारी गरिएको आलोचित अन्तरिम आदेशबाट असन्तुष्ट भएर, जसले लिखित रिट निवेदनहरू स्वीकार गर्दै, उच्च अदालतले जीओ आरटी नं. १४११ मिति २६.०६.२०१९ र जीओ आरटी नं. ३४४ मिति २१.०२.२०२० बमोजिम सबै थप कारबाहीलाई स्थगित गरेको छ, आन्ध्र प्रदेश राज्यले वर्तमान अपीलहरू दायर गरेको छ।

1. वर्तमान अपीलहरूसम्म पुग्ने तथ्यहरू संक्षेपमा यस प्रकार छन्:

१.१ सरकारले २६.०६.२०१९ मा जारी गरेको जीओको आधारमा, पूर्व सरकारका सदस्यहरूविरुद्धका भ्रष्टाचारका आरोपहरूको छानबिन गर्न एक मन्त्रिपरिषद् उपसमिति नियुक्त गरेको थियो। २७.१२.२०१९ मा, मन्त्रिपरिषद् उपसमितिले केही आरोपहरूबारे प्राथमिक रूपमा भेटिएको निष्कर्ष अन्तरिम प्रतिवेदनमा अभिलेख गऱ्यो। २७.१२.२०१९ मा बसेको बैठकमा, उपसमितिले सीबीआई/सीआईडी/लोकायुक्तालाई अनुसन्धानको जिम्मा दिने विषयमा विचार गर्ने निर्णय पनि गरेको थियो। प्रतिवेदनको आधारमा, २१.०२.२०२० को दोस्रो जीओमार्फत, राज्यले यी आरोपहरूको अनुसन्धान गर्न एसआईटी स्थापना गरेको थियो। ०४.०३.२०२० मा बसेको बैठकमा मन्त्रिपरिषदले यो निर्णयलाई अनुमोदन गरेको थियो। त्यसपछि, एसआईटीको प्रमुखले २१.०३.२०२० मा सरकारलाई लेखेको थियो कि यो विषय व्यापक रूपमा फैलिएको छ र यसैले यसलाई केन्द्रीय निकाय जस्तै सीबीआईलाई सुम्पिनुपर्छ। तदनुसार, २३.०३.२०२० को पत्रमार्फत राज्य सरकारले केन्द्रीय सरकारसँग यो विषय सीबीआईलाई जाँच गर्न अनुरोध गरेको थियो। १३.०७.२०२० मा, राज्यले आन्ध्र प्रदेश राज्य फाइबर नेट लिमिटेडसँग सम्बन्धित यस घोटालाको अनुसन्धान गर्न सीबीआईलाई आन्ध्र प्रदेश राज्यभित्र दिल्ली पुलिस स्थापनाको शक्ति प्रयोग गर्न स्पष्ट रूपमा सहमति जनाएको थियो।

२.२ त्यस अवस्थामा, मूल रिट निवेदकहरूले वर्तमान लिखित रिट निवेदन नं. ६५६२ को २०२० र लिखित रिट निवेदन नं. ६७११ को २०२० मार्फत उच्च अदालतसमक्ष २६.०६.२०१९ को जीओ र त्यसपछिको २१.०२.२०२० को जीओ दुवैलाई चुनौती दिएका थिए। राज्यले यी आरोपहरूको केन्द्रीय

निकायबाट अनुसन्धान गराउन चाहेकाले संघीय भारत र एनफोर्समेन्ट डायरेक्टरेटलाई पक्ष बनाउन निवेदन दायर गरेको थियो। तर उच्च अदालतले पक्ष बनाउने निवेदनलाई अस्वीकार गरेको थियो। तर त्यसपछि आलोचित अन्तरिम आदेशद्वारा उच्च अदालतले उल्लिखित दुवै जीओहरू अनुसारका सबै थप कारबाहीहरूलाई स्थगित गरेको छ। यसैले वर्तमान अपीलहरू परेका हुन्।

२. आन्ध्र प्रदेश राज्यको तर्फबाट उपस्थित विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता श्री एस. निरंजन रेड्डीले उच्च अदालतले मुख्य रूपमा निम्न आधारहरूमा सम्बन्धित जीओहरूको थप कारबाही स्थगित गरेको बताउनुभएको छः

"१. कानूनको शासनले निरन्तरतालाई माग गर्दछ र नयाँ सरकारलाई पूर्ववर्ती सरकारका निर्णयहरू उल्टाउन अनुमति दिन मिल्दैन।

२. कार्यकारी शक्तिको प्रयोगमा सरकारसँग 'अन्तर्निहित' पुनरावलोकन गर्ने अधिकार छैन।

३. कुनै 'खाली वा अन्तर' थिएन जसलाई पूरा गर्नुपर्ने थियो र त्यसैले राज्यले आफ्नो कार्यकारी अधिकार प्रयोग गर्न सकेन।

४. उजुरीकर्ता र अनुसन्धानकर्ता एउटै भएकाले पक्षपात हुने सम्भावना छ।

५. आयोग/एसआईटी गठन गर्ने अधिकार अदालतहरूले पनि कृपया मात्र प्रयोग गर्नुपर्छ। यसैले, उक्त प्रतिबन्ध सरकारलाई झन् बढी कडाइसाथ लागू हुन्छ।"

३.१ यो बुँदा राखिएको छ कि उल्लिखित सबै आधारहरू

पूर्णरूपमा निराधार छन्। उच्च अदालतले यो तथ्यलाई सही तवरले बुझेको छैन कि प्रश्न यो थिएन कि पूर्व सरकारका नीतिहरूलाई निरन्तरता दिनुपर्छ कि पर्दैन। यो बुँदा राखिएको छ कि प्रश्न यो थियो कि पूर्व सरकारविरुद्ध लगाइएका भ्रष्टाचार/कुकर्मका आरोपहरूको अनुसन्धान गर्नुपर्ने थियो कि थिएन। उच्च अदालतले यो तथ्यलाई समेत सही तवरले बुझेको छैन कि व्यापक रूपमा भ्रष्टाचारका आरोपहरू लगाइएका थिए र यसैले आरोपहरूको अनुसन्धान गरिनुपर्ने थियो र त्यसैले भ्रष्टाचार/कुकर्मका कामहरूको छानबिन गर्न समिति गठन गरिएको थियो र त्यसबाहेक कुनै अन्य दुरावसायिक मनसाय थिएन।

३.२ उच्च अदालतले यो तथ्यलाई पनि सही तवरले बुझेको छैन कि राज्य सरकारले आफ्नो कार्यकारी अधिकारको प्रयोगमा सम्बन्धित जीओहरू जारी गरेको थियो र यस्तोमा पूर्व सरकारद्वारा लिइएका पूर्व निर्णयहरूको पुनरावलोकन गरिएको थिएन। अनुसन्धान गर्ने कामलाई उच्च अदालतले जुन अर्थमा बुझेको छ त्यसरी 'पुनरावलोकन' भन्न सकिँदैन भन्ने बुँदा राखिएको छ।

३.३ उच्च अदालतले यो तथ्यलाई पनि सही तवरले बुझेको छैन कि जीओहरू अनुसार एसआईटीको गठनलाई आफैंमा पूर्व सरकारविरुद्ध लगाइएका कुकर्म/भ्रष्टाचार/कुकृत्यहरूको छानबिन गर्ने तथ्य पत्ता लगाउने काम मात्र भनिनुपर्छ।

३.४ अपीलकर्ता राज्यको तर्फबाट उपस्थित विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ताले सम्बन्धित जीओहरूका गुणगत पक्ष र उपसमिति/एसआईटीको कार्यक्षेत्र र परिधिबारे थुप्रै बुँदाहरू राखेका छन्।

३.५ यो पनि बुँदा राखिएको छ कि राज्यले उच्च अदालतमा देखाइएझैं कुनै दुरावसायिक मनसायले काम गरेको थिएन। बरु राज्यले २३.०३.२०२० को पत्रमार्फत केन्द्रीय सरकारलाई यो विषय सीबीआईलाई जाँच गर्न अनुरोध गरेको थियो भन्ने बुँदा राखिएको छ। यसैले कुनै स्वाभाविक पक्षपात थिएन भन्ने बुँदा राखिएको छ।

४. मूल रिट निवेदकहरूका तर्फबाट उपस्थित विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ताले वर्तमान अपीलहरूको कडा विरोध गरेका छन्। प्रत्यर्थी - मूल रिट निवेदकहरूका तर्फबाट उपस्थित विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता श्री सिद्धार्थ डेभले गुणगत पक्षमा थुप्रै बुँदाहरू राखेका छन्।

४.१ मूल रिट निवेदकहरूका तर्फबाट उपस्थित विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता श्री सिद्धार्थ डेभले बुँदा राखेका छन् कि वर्तमान अपीलहरू उच्च अदालतद्वारा प्रदान गरिएको अन्तरिम आदेश/स्थगनविरुद्ध छन् र मुख्य लिखित रिट निवेदनहरू उच्च अदालतबाट विचारणा, निर्णय र निस्पत्ति हुन बाँकी नै छन्।

४.२ उच्च अदालतले प्रदान गरेको स्थगन २ वर्षभन्दा बढी अवधिदेखि निरन्तर रहेको छ र यसैले यस अदालतले विषयको गुणगत पक्ष परीक्षण नगरोस् र विषयको गुणगत पक्ष उच्च अदालतबाट बाँकी लिखित रिट निवेदनहरूमा निर्णय गरिओस् भन्ने बुँदा राखिएको छ।

५. सम्बन्धित पक्षहरूका तर्फबाट उपस्थित विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ताहरूलाई सुनिसकेपछि र २६.०६.२०१९ र २१.०२.२०२० का जीओहरू अनुसारका थप कारबाहीहरूलाई स्थगित गर्दा उच्च अदालतले दिएको कारणहरू विचार गरिसकेपछि, हामी प्राथमिक रूपमा यो राय राख्दछौं कि उल्लिखित दुई जीओहरू अनुसारका थप कारबाहीहरूलाई स्थगित गर्दा उच्च अदालतले दिएका केही कारणहरू सान्दर्भिक हुन सक्दैनन्, विशेषगरी जब उच्च अदालतले नयाँ सरकारलाई पूर्व सरकारका निर्णयहरू उल्टाउन अनुमति दिन नमिल्ने भन्ने टिप्पणी गरेको छ।

५.१ राज्यका तर्फबाट उपस्थित विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ताले यो बुँदा राखेका छन् कि उच्च अदालतले उल्लिखित दुई जीओहरूको गलत व्याख्या र/वा गलत अर्थ लगाएको छ र तिनलाई पूर्व सरकारका निर्णयहरू उल्टाउने ठानेको छ वा विचार गरेको छ। यदि उल्लिखित दुई जीओहरूलाई विचार गरिन्छ भने, यी पूर्व सरकारद्वारा लिइएका पूर्व निर्णयहरू उल्टाउने वा पूर्व सरकारका निर्णयहरूको पुनरावलोकन गर्ने भनिन सक्दैन। उपसमिति र एसआईटी पूर्व सरकारका भ्रष्टाचार र कुकर्मका आरोपहरूको छानबिन गर्न गठित गरिएका हुन्।

५.२ तर, उच्च अदालतले बाँकी लिखित रिट निवेदनहरूमा विचार गर्नुपर्ने केही अन्य पक्षहरू छन्, विशेष गरी समितिको सन्दर्भ शर्तसम्बन्धी। उच्च अदालतले यस अदालतका कानुनी पक्षसम्बन्धी निर्णयहरूको आधारमा हामीसमक्ष उठाइएका विभिन्न बहसहरूलाई पनि विचार गरेको छैन। पहिलो निवेदक (अहिले अपीलकर्ता) ले २३.०३.२०२० को पत्रमार्फत केन्द्रीय सरकारलाई यो विषय सीबीआईलाई जाँच गर्न अनुरोध गरेको र त्यसपछि १३.०७.२०२० मा सहमति दिएको तथ्यलाई विचार गरिएको छैन।

५.३ हाम्रो विचारमा, जब पूरै विषय एउटा अपरिपक्व नवजात

चरणमै थियो, उच्च अदालतले अन्तरिम स्थगन प्रदान गर्नु हुँदैनथ्यो। केन्द्रीय सरकारले पहिलो निवेदक (अहिले अपीलकर्ता) द्वारा दिइएको पत्र र सहमतिबारे निर्णय गर्न बाँकी नै छ। पक्षहरूलाई पूरा बहस गर्न दिएर र त्यसपछि पक्षहरूलाई पर्याप्त अवसर दिएर उच्च अदालतले लिखित रिट निवेदनहरूको सुनुवाइ गरी कुनै एउटा तरिकाले निर्णय गरेको भए राम्रो हुने थियो।

५.४ हामीलाई यो पनि जानकारी गराइएको छ कि निवेदकहरू (अहिले अपीलकर्ताहरू) ले संघीय भारत र एनफोर्समेन्ट डायरेक्टरेटलाई पक्ष बनाउन निवेदन दायर गरेका थिए। १६.०९.२०२० को एउटा छुट्टै आदेशद्वारा उक्त निवेदनलाई यसै कारण अस्वीकार गरिएको थियो कि प्रस्तावित प्रत्यर्थीहरूको उपस्थिति आवश्यक थिएन। मुख्य लिखित रिट निवेदनहरू अझै निस्पत्ति हुन बाँकी रहेको र निवेदकहरू (अहिले अपीलकर्ताहरू) द्वारा गरिएको अनुरोध विचाराधीन रहेको अवस्थामा, उच्च अदालतले अपनाएको यस्तो दृष्टिकोण उपयुक्त थिएन। सायद, प्रत्यर्थी/रिट निवेदकहरू आफैंले निवेदक (अहिले अपीलकर्ता) को २३.०३.२०२० को पत्रमाथिको निर्णयले उच्च अदालतसमक्षको मुद्दामा असर पार्ने भएकाले संघीय भारतलाई लिखित रिट निवेदनहरूमा पक्ष बनाउन सक्थे। हाम्रो मनमा यसबारे कुनै शंका छैन कि संघीय भारत लिखित रिट निवेदनहरूमा प्रत्यर्थीको रूपमा सामेल गरिनुपर्ने उचित र आवश्यक पक्ष हो।

६. उल्लिखित कारणहरुबाट, हामी आईए नं. १/२०२० र आईए नं. २/२०२० मा मिति १६.०९.२०२० का आदेशहरू बदर गर्न इच्छुक छौं, तर यसरी स्पष्ट गर्दछौं कि हामीले मुद्दाको गुणगत पक्षमा केही भनेका छैनौं। उच्च अदालतले हाम्रो आदेशमा गरिएका कुनै पनि टिप्पणीहरुबाट प्रभावित नहुने गरी लिखित रिट निवेदनहरूको गुणगत पक्ष र कानुनबमोजिम निर्णय र निस्पत्ति गर्नुपर्ने अपेक्षा गरिएको छ। तथ्य र कानुनलाई नियन्त्रण गर्ने मुद्दाहरूलाई विचार गर्दा, उच्च अदालतले यो फैसलाको प्रतिलिपि प्राप्त भएको मितिले ३ महिनाभित्र लिखित रिट निवेदनहरूको अन्तिम रूपमा निस्पत्ति गर्ने प्रयास गर्न सक्छ। आईए नं. २ को २०२० मा प्रस्तावित प्रत्यर्थी अर्थात् उच्च अदालतबाट खारेज

गरिएको संघीय भारतलाई लिखित रिट निवेदनहरूमा प्रत्यर्थीको रूपमा थप्न निर्देशित गरिएको छ र यसको दृष्टिकोणलाई नोट गरिनु पर्नेछ।

७. अपीलहरू स्वीकृत गरिएका छन्। विविध निवेदनहरू बन्द गरिएका छन्। खर्चको कुनै आदेश छैन।

निधी जैन अपीलहरू स्वीकृत।
(राखी, एलसीआरएबाट सहायता)